

8.
LA CRÍTICA LITERÀRIA FEMINISTA
A CATALUNYA EN ELS DARRERS TRENTA ANYS

FRANCESCA BARTRINA

No hi ha dubte que els esforços de les crítiques feministes, de les bones crítiques feministes, ens han afirmat a les dones que escrivim com a escriptores (Roig 1991: 77).

Aquestes paraules de Montserrat Roig, del seu excel·lent llibre sobre els actes de lectura i escriptura *Digues que m'estimes encara que sigui mentida*, són una bona introducció al recorregut que farem en aquest article sobre la crítica literària feminista catalana. L'afirmació de Roig recull dues de les principals intencions de la crítica feminista: afirmar (una excel·lent transposició de l'anglès *empowering*) l'escriptura de les dones i la condició d'escriptora.

Abans de res, però, semblen indispensables unes breus distincions terminològiques. Si bé la diferència entre la teoria feminista i la crítica literària feminista és la mateixa que hi ha entre qualsevol teoria literària i la crítica que se'n deriva, sovint es confon la crítica literària feminista i els estudis de dones (*Women's Studies*); i també els estudis de gènere (*Gender Studies*) i els estudis de dones. I, a més, encara podem preguntar-nos si prendre una perspectiva crítica orientada cap als estudis de gènere és exactament el mateix que fer crítica literària feminista. Per respondre aquestes qüestions acudiré al marc teòric internacional de la teoria feminista, però procurant fer referència a la realitat del nostre país.

1. *Precisions terminològiques*

1.1. *Els estudis de dones*

Els estudis de dones, sorgits en el món angloamericà en els anys seixanta, a partir del que es coneix com la segona onada feminista, són un moviment interdisciplinari que neix amb la voluntat de desmitificar els paradigmes existents, és a dir, de modificar, de manera irreversible, l'entrellat de suposicions inqüestionables que constitueixen la base de la societat patriarcal. És a dir, els estudis de dones volen incidir directament en les accions que porten a terme les diferents institucions, ja siguin educatives, polítiques o culturals. També denuncien les situacions de la política de la vida quotidiana que poden ser qualificades de sexistes, discriminadores i destructores de l'equitat entre els homes i les dones.

Segons la teòrica nord-americana Catherine Stimpson, els estudis de dones es caracteritzen per tres aspectes:

- a. Afirmer i atorgar una importància privilegiada a l'experiència pròpia de cada dona. Un exemple d'aquest aspecte serien les publicacions sorgides en els darrers anys sobre les experiències de les dones republicanes a les presons franquistes o als camps d'extermini nazis.
- b. Canviar les institucions o crear-ne de pròpies, institucions en les quals els interessos de les dones siguin primordials. Un exemple en serien els vint-i-cinc grups de recerca, de diferents disciplines i especialitats, relacionats amb els estudis de dones que hi ha a les universitats catalanes, segons dades d'aquest any de l'Institut Català de la Dona.
- c. Transformar la consciència dels éssers humans i de les institucions.

Els estudis de dones han desenvolupat tres models de presència a les institucions educatives catalanes:

1. Creació de programes específics d'estudis de dones, que poden tenir diferents noms, des d'estudis feministes a estudis de gènere, encara que és molt freqüent que la paraula "dones" sigui present en el títol. Com a exemple d'això, podem citar els diferents màsters i postgraus que ofereixen les universitats (exemples: Màster *online* en Estudis de Gènere de la Càtedra Unesco sobre Dones, Desenvolupament i Cultures, UVic i UB; Màster Interdisciplinari en estudi i intervenció sobre la violència domèstica, UAB; Màster en Estudis de Dones, grup DUODA, UB) i algunes institucions (Fundació Bosch i Gimpera, Fundació Pere Tarrés o Fundació Pere Ardiaca).
2. Presència de les dones i els estudis de gènere en una disciplina acadèmica específica. Aquest és el paper que tenen les assignatures de Teoria Feminista o de Crítica Literària Feminista en els plans d'estudi de Teoria de la Literatura o de les diverses Filologies.
3. Introduir una nova producció acadèmica sobre les dones i els estudis de gènere en tots els plans d'estudi. Un reflex d'aquesta nova producció acadèmica són els treballs de recerca de batxillerat i els treballs d'investigació i tesis doctorals sobre estudis de dones que tenen lloc a casa nostra.

Ara sí que podem respondre la pregunta: quin és el paper de la teoria feminista en el context dels estudis de dones? Podem dir que la teoria feminista proveeix la direcció intel·lectual i filosòfica a un moviment que, com ja hem dit, és alhora educatiu, polític i cultural.

1.2. Els estudis de gènere

La idea revolucionària segons la qual el gènere sexual (*gender*) és una construcció cultural més que no pas un fet biològic va aparèixer als anys setanta, juntament amb la del caràcter construït d'altres factors constitutius de la identitat: la classe, la raça, l'ètnia, la nacionalitat, la religió, l'orientació sexual... El fet de desnaturalitzar el caràcter de les do-

nes forma part d'un projecte de desnaturalització de les categories que construeixen la subjectivitat.

Ara bé, el gènere és també una categoria que cal historiar. Podem prendre com a punt de partida l'expressió "sistema sexe/gènere", utilitzada per primera vegada l'any 1975 per l'antropòloga Gayle Rubin per referir-se a un sistema que defineix els subjectes i que està determinat per factors polítics, econòmics i socials (Rubin 1975). Per descomptat que la formació d'un canó literari nacional és una fase més del procés de construcció del sistema sexe-gènere.

Fins aproximadament a finals dels anys vuitanta, el feminisme angloamericà utilitzava el terme "gènere" per referir-se al significat social, cultural i psicològic que s'imposa sobre la identitat sexual biològica. Per tant, era el terme crític que designava les característiques relacionades amb la identitat sexual, i estava definit per la cultura, la societat i la història, no pas per la natura. Aquest terme ha estat profundament revisat i teoritzat, a partir dels anys noranta, des de la filosofia i des de la teoria feminista: en aquest sentit, cal destacar el treball de les filòsofes Judith Butler i de Teresa de Lauretis.

1.3. La crítica literària feminista

Podem definir la crítica literària feminista com una forma de coneixement crític que analitza el paper que les formes i les pràctiques literàries, juntament amb els discursos de la teoria i la crítica literàries, tenen en la perpetuació o el desafiament de les jerarquies de gènere, classe, raça o sexualitat (Code 2000: 306).

Val a dir que l'eclecticisme i la interdisciplinarietat són la base constitutiva del pensament feminista. Això permet que teories interpretatives diferents convisquin sota el nom de teoria literària feminista, i que ja no parlem més de la crítica literària feminista com un moviment únic i universal, sinó de crítiques literàries feministes, en plural.

2. Genealogia de la teoria i la crítica literària feministes

La crítica literària feminista té dos precedents que han esdevinguts clàssics: *Una cambra pròpia* (1929) de Virginia Woolf, traduïda al català per Helena Valentí l'any 1985, i *El segon sexe* (1949), de Simone de Beauvoir, traduïda al català per Hermínia Grau l'any 1968. Ambdós assaigs i ambdues figures són encara avui dia ben vàlides i vigents, com ho demostra la seva presència en la bibliografia catalana sobre temes de gènere.

És prou sabut que quan Virginia Woolf es pregunta per què no hi ha més escriptores en el cànon literari anglès troba la raó en el fet que les dones no tenien independència, ni econòmica ni familiar, per esdevenir escriptores. A més, Woolf també denuncia que els llibres escrits per dones han quedat fora del cànon pel contingut, pels temes que tractaven. En les seves paraules:

I ja que la novel·la té un cert paral·lelisme amb la vida real, els seus valors són en certa mesura els mateixos que els de la vida real. Tanmateix, no hi ha dubte que els valors de les dones són diferents dels imposats per l'altre sexe; és lògic que sigui així. Però el que domina són els valors dels homes. Per dir-ho d'una manera grollera, el futbol i l'esport són coses importants; el culte a la moda, comprar vestits, això és "trivial". Valors que inevitablement passen de la vida a la ficció. Aquest llibre és important, sentència el crític, perquè parla de la guerra. Aquest llibre és banal perquè tracta dels sentiments d'unes dones tancades en un saló. Una escena de batalla és més important que qualsevol escena en una botiga; la diferència de valors es troba pertot i d'una manera molt més subtil (Woolf 1929: 97-98).

És a dir, que si el lloc de les dones ha quedat reduït a l'esfera d'allò domèstic, d'allò privat, és lògic que aquest àmbit en què habiten les dones hagi condicionat la seva visió del món, visió que es reflecteix a les obres, de manera que els temes d'aquestes obres han estat majoritàriament referits a l'esfera de la domesticitat: això és una restricció. La limitació de les dones a l'esfera d'allò privat ja va ser denunciada per Mary Wollstonecraft en una obra pionera del feminisme, *A Vindication*

of the Rights of Women (Wollstonecraft 1792), que encara no tenim traduïda al català.

El segon sexe de Simone de Beauvoir (Beauvoir 1949) és encara una obra bàsica per entendre com la societat androcèntrica ha concebut la feminitat. L'obra de Beauvoir utilitza teories biològiques, marxistes i psicoanalítiques per demostrar que tots els aspectes de la cultura i de la societat estan dominats per la visió que es té de la dona com de *l'outre*. Per dir-ho en paraules de Maria Aurèlia Capmany, extretes del magnífic pròleg que acompanya la traducció catalana: “Des de la infància a la maduresa, en la funció de mare i en la funció social, la dona apareix com un ésser partit entre allò que la realització plena de la seva personalitat li reclama i allò que la vigència del mite de l'alteritat imposa” (Capmany 1968: 17).

Ara bé, les aproximacions feministes contemporànies a la literatura comencen als anys setanta. Un dels primers projectes de la crítica feminista angloamericana va ser la relectura dels textos que eren considerats patrimoni del cànon tradicional de la literatura anglesa. En primer lloc, aquesta tendència crítica va fer palesa l'homogeneïtat del cànon literari que predominava en aquell moment dins la institució universitària, que privilegiava autors de sexe masculí, blancs, de classe mitjana i heterosexuals. En segon lloc, va assenyalar que l'elecció d'unes obres i no d'unes altres, santificades les primeres al pavelló dels clàssics, no era arbitrària ni tampoc desinteressada. En tercer lloc, va negar que el cànon fos el compendi dels valors compartits per tota la societat, i va demostrar que les dones amb prou feines havien tingut veu en la seva composició.

D'aquesta manera, la importància que tenen els textos culturals per fixar i projectar identitats va motivar la relectura dels llibres escrits per homes que constitueixen el cànon literari. És allò que s'anomena la “crítica d'imatges de la dona”, consistent a analitzar la forma i la funció dels personatges femenins presents en aquests textos. Un exemple en seria l'obra de Kate Millett *Sexual Politics* (Millett 1969), que realitzava una síntesi, que es pot considerar pionera, de les imatges literàries, socials i històriques de la masculinitat. El valor principal del treball de Millett rau en el fet que va produir una alteració, va obrir una fissura,

en un moment històric en què encara imperava el New Criticism amb el seu *close reading* en el món acadèmic.

El llibre de Millett és contemporani de l'obra de Mary Ellmann *Thinking about Women* (Ellmann 1968). Aquest llibre tenia el mèrit de ser capaç de sintetitzar les actituds que tenen els crítics davant els llibres escrits per dones. A més, introduïa el concepte de “crítica fàl·lica” (*phallic criticism*) per referir-se a un tipus de crítica que freqüentment ignora les ambigüitats i els èxits d'un text literari amb autoria femenina amb la intenció de controlar-ne el sentit.

Aquest primer enfocament de la revisió del cànon literari implicava una aportació essencial de la crítica feminista angloamericana en el seu conjunt: denunciar que existia una política de l'oblit, consistent a llegir la diferència com a inferioritat. Per això, tants textos escrits per dones haurien estat deixats de banda i abandonats als marges de la cultura.

Ara bé, el llibre clàssic d'aquesta època que ha tingut més incidència a Catalunya és el d'Elaine Showalter, *A Literature of Their Own* (Showalter 1977). Showalter va proposar el terme “ginocrítica” o “ginecocrítica” (*gynocriticism*) per referir-se a l'estudi de la dona com a escriptora: la història, l'estil, els temes, els gèneres literaris i les estructures de l'escriptura femenina, a més de la psicologia i la dinàmica de la creativitat, les possibilitats de fer de l'escriptura una carrera, l'evolució i les lleis de la tradició femenina. Segons Showalter, l'escriptura estaria sempre marcada pel gènere, i l'escriptura de les dones estaria en diàleg, al mateix temps, amb la tradició literària, tant masculina com femenina: l'escriptura femenina seria “bitextual”.

Showalter descobreix tres fases en la tradició d'escriptura femenina que va des de principis del segle XIX fins als anys seixanta del segle XX, fases que anomena, respectivament, femenina, feminista i femella; val a dir, però, que aquesta classificació en tres etapes ha estat qualificada de reductiva per moltes crítiques, mentre que d'altres la consideren encara vàlida avui dia.

La crítica literària feminista ha redescobert molts textos escrits per dones que abans no s'havien valorat acadèmicament. A més, ha reivindicat una tradició literària pròpia que havia estat silenciada, al mateix

temps que n'ha descobert el potencial subversiu. La idea omnipresent en aquests estudis és l'existència evident d'una intertextualitat en els llibres escrits per dones: llibres que se segueixen i es complementen, malgrat la nostra insistència a jutjar-los separatament, com ja va ensenyar-nos Virginia Woolf.

3. L'estudi de les escriptores

A Catalunya, un treball equivalent al que he descrit ja ha donat també els seus fruits. En aquest sentit, actualment podem trobar estudis en català que reinterpreten sota l'òptica de la crítica literària feminista l'obra de Caterina Albert/Víctor Català, Mercè Rodoreda, Maria Aurèlia Capmany, Montserrat Roig, Maria Mercè Marçal o Carme Riera, per posar alguns exemples. Val a dir, però, que en el cas de Mercè Rodoreda, Montserrat Roig i Carme Riera, en un primer estadi van ser interpretades per hispanistes i catalanistes amb formació en estudis de gènere a Gran Bretanya i als Estats Units, donant-se la paradoxa que es llegien, i segurament encara es llegeixen, d'una manera molt diferent al món acadèmic angloamericà de com es llegeixen a les universitats catalanes.

Hem viscut, no fa gaire, la merescuda revitalització dels estudis sobre Aurora Bertrana, la nostra viatgera més internacional, que podem dir que ha entrat amb veu pròpia al cànon literari català. També ha rebut un nou impuls l'estudi de l'obra de poetes com Maria Antònia Salvà, Clementina Arderiu o Rosa Leveroni.

Cal destacar la tasca realitzada en els anys vuitanta per l'editorial la-Sal-Edicions de les dones, i Edicions de l'Eixample-Espai de dones en els anys noranta. Des de finals dels anys noranta, la col·lecció Capsa de Pandora, d'Eumo Editorial, ha esdevingut pionera pel que fa a la publicació de llibres d'assaig sobre estudis de gènere en català. A més, la tasca de recuperació d'escriptores també ha tingut la seva presència en congressos i tesis doctorals. Així, s'ha estudiat l'obra de Dolors Monserdà i de Carme Karr, de Maria Domènech, de les escriptores del Club Femení i d'Esports de Barcelona, d'Anna Murià o de Teresa Pàmies. Tam-

bé s'ha reivindicat el paper que han jugat les escriptores en la història de la traducció a Catalunya.

Ara bé, els buidatges que s'han fet de catàlegs de col·leccions i de diaris i revistes ens ensenyen que hi ha un nombre molt gran d'escriptores de principis de segle de les quals no sabem absolutament res: hem d'estudiar-les per poder-ne determinar la importància de l'obra. Per exemple, de les poetes vuitcentistes que escrivien una poesia de temàtica moralitzant, religiosa o popular com ara Isabel de Villamartín o Victòria Peña d'Amer. També contemporànies seves com Josepa Massanés, Maria de Ben-lloc, Agna de Valldaura, Agnès Armengol, Coloma Roselló, Eulàlia Anzizu o Antònia Bardolet.

Aquesta feina, en el cas del cànon literari en llengua anglesa, és la que van realitzar Sandra Gilbert i Susan Gubar a les seves antologies de literatura escrita per dones, i especialment al llibre canònic *The Madwoman in the Attic: the Woman Writer in the Nineteenth Century Literary Imagination* (Gilbert i Gubar 1979), una reacció al paradigma androcèntric que presideix l'obra del crític Harold Bloom. En aquest sentit, a Catalunya sovint ens arriba abans el suposat remei que no pas la suposada malaltia: si bé trobem traduïda al català la irada reacció de Bloom a allò que ell anomena l'"escola del ressentiment" (i que inclou, entre altres, el feminisme, el postcolonialisme i els estudis gais i lesbians), no podem llegir en català cap dels llibres clàssics d'aquests moviments contra els quals reacciona.

El llibre de Gilbert i Gubar demostra que existeix una tradició literària d'escriptores en llengua anglesa que expressa la problemàtica de la relació entre la identitat sexual i artística de la dona escriptora. Gilbert i Gubar, que basen el seu estudi en la narrativa i en la poesia, mostren d'aquesta manera que les imatges que van utilitzar autores com Jane Austen, Mary Shelley, les germanes Brontë, George Eliot i Emily Dickinson revelen estratègicament les seves ansietats culturals i socials davant de l'escriptura i de la creativitat.

També el feminisme angloamericà ha realitzat una revisió del corpus teatral femení, tant des de la teoria del drama com des de la pràctica escènica. Així, s'han redescobert dramaturgues com Aphra Behn i

les sufragistes, i s'han portat a escena suggerents relectures dels clàssics, com ara l'exitós muntatge de *Lear Daughters*, creada pel Women Theatre Group l'any 1987. En el terreny de la literatura catalana tot aquest treball encara s'ha d'encetar; caldria, per exemple, revisar el teatre de Palmira Ventós (que va signar les seves obres amb el nom de Felip Palma), que va estrenar tres obres de teatre amb gran èxit al Romea a principis de segle xx, o el de Carme Montoriol, que va veure representades en vida les seves tres obres, totes tres de gran actualitat: *L'abisme* (1930), *L'huracà* (1935) i *Avarícia* (1936).

4. Direccions de la crítica feminista a Catalunya

La crítica literària feminista a Catalunya ha tingut la immensa sort de comptar amb la tasca realitzada per tres grans escriptores: Maria Aurèlia Capmany, Montserrat Roig i Maria Mercè Marçal. El prestigi que tenien com escriptores va embolcallar les seves idees feministes i, alhora, aquest prestigi va contribuir al fet que aquesta ideologia fos una mica més acceptada i difosa. Totes tres van fer tot allò que va estar a les seves mans per donar a conèixer altres escriptores, conscients que es trobaven situades en una genealogia d'escriptura en femení. Les crítiques contemporànies tenen la fortuna de comptar amb l'antecedent solidari d'aquestes pioneres: llegir les pàgines que van escriure ens situa, més que cap altra cosa, en el moll de l'os de la crítica feminista catalana.

Els llibres d'assaig de Maria Aurèlia Capmany, amb la seva veu sempre irònica, lúcida i intel·ligent, són pioners pel que fa a allò que Adrienne Rich anomena re-visió, és a dir, mirar-se un text literari amb una nova dimensió crítica, mirar allò conegut amb uns ulls frescos i renovats (Rich 1979). En aquest sentit, m'agradaria recordar les brillants pàgines que va escriure sobre l'obra de Víctor Català, encara avui ben vigents, en el conegut epíleg a les obres completes de l'escriptora de l'Escala, un epíleg titulat "Els silencis de Caterina Albert" (Capmany 1972). Sempre he pensat que Capmany va fer a Catalunya una tasca trepidant i solitària per obrir les consciències sobre la situació de la dona, una tasca que

trobem reflectida sobretot als seus llibres *La dona a Catalunya: consciència i situació* (1966) i *El feminisme a Catalunya* (1973). Aquests dos llibres haurien de ser de lectura obligada per a l'alumnat de secundària per les seves actualitat i clarividència.

He utilitzat unes paraules de Montserrat Roig per encapçalar aquest article, i no puc deixar d'esmentar una vegada més aquell llibre brillant sobre la lectura i l'escriptura que és *Digues que m'estimes encara que sigui mentida* (1991), una obra que desplega un ampli ventall de lectures, d'interessos i de reflexions de l'autora i que és una companyia indispensable per qualsevol persona que vulgui escriure. La tasca que va fer Montserrat Roig per difondre el feminisme a Catalunya va ser immensa: més enllà del seu activisme en tots els mitjans, no puc deixar d'evocar els llibres: *¿Tiempo de mujer?* (1980) o *Mujeres en busca de un nuevo humanismo* (1981), actualment ben vigents. La tasca feminista de Roig ha estat estudiada en el món acadèmic nord-americà; també vull destacar les pàgines que hi dedica Isabel-Clara Simó en el capítol titulat "O mares o putes" del seu recent llibre titulat *Si em necessites, xiula. ¿Qui era Montserrat Roig?* (2005).

La major part de l'obra crítica de Maria Mercè Marçal es troba recollida al volum *Sota el signe del drac. Proses 1985-1997*, a cura de Mercè Ibarz. Es tracta d'un llibre excel·lent que dóna una idea de la magnitud i el talent crític de Marçal. El profund coneixement de la teoria feminista i de l'escriptura de les dones flueix en aquestes pàgines i en gaudim especialment quan Marçal interpreta les obres d'Helena Valentí, Clementina Arderiu, Rosa Leveroni o Maria Antònia Salvà. Mercè Ibarz, en la introducció, destaca com Marçal va llegir i rellegir amb insistència algunes autores: Virginia Woolf, Simone de Beauvoir, Djuna Barnes, Luce Irigaray, Adrienne Rich, Luisa Muraro o Ingeborg Bachmann. També va tenir una relació molt intensa amb les autores que va traduir: Renée Vivien, Anna Akhmàtova, Marina Tsvetàieva, Marguerite Yourcenar, Colette, i altres.

Sens dubte, la tasca realitzada per aquestes tres escriptores ha contribuït a difondre la crítica literària feminista. Actualment, és sobretot en el món acadèmic on trobem una gran producció i molta pluralitat.

Abans que res, però, cal recordar que la teoria feminista ha tingut relacions profitoses i problemàtiques alhora amb el posestructuralisme, la desconstrucció, la posmodernitat, la narratologia i, perquè no, la psicoanàlisi. Justament, com a exemple de com la psicoanàlisi dialoga amb el feminisme i aquests dos amb textos de literatura catalana, podem citar l'assaig de Neus Carbonell titulat *La dona que no existeix. De la Il·lustració a la Globalització* (2003).

En un altre sentit, la feminista materialista considera fonamental analitzar els camins mitjançant els quals s'inscriu, es reproduïx i es representa la ideologia del gènere en les pràctiques culturals, els mitjans de comunicació, el cinema i la cultura popular. Un exemple d'aquest tipus de feina és la traducció al català de *El mite Madonna* (2004) de Georges-Claude Gilbert, realitzada per Lydia Brugué.

El pensament de la diferència sexual dins de la teoria feminista s'explora en les publicacions del grup DUODA de la Universitat de Barcelona. María-Milagros Rivera, a *Nombrar el mundo en femenino* (Rivera 1994), defensa la idea que la conseqüència de la diferència sexual és que les dones hem quedat fora de l'organització dominant del pensament, ja que, tradicionalment, el subjecte del coneixement, del discurs, de la història i del desig és el subjecte masculí, declarat universal i representant de tota la humanitat. Rivera segueix el plantejament de la diferència sexual proposat per Luce Irigaray i Hélène Cixous, a més de la reflexió psicoanalítica del cos matern efectuada per Julia Kristeva i Rosi Braidotti. Però, sobretot, el pensament feminista de Rivera està fortament influït pel feminisme italià, especialment la Llibreria de Dones de Milà i la comunitat filosòfica Diotima de la Universitat de Verona.

Pel que fa al feminisme francès, cal destacar la incidència que ha tingut a Catalunya el treball d'Hélène Cixous, gràcies a la tasca realitzada per Marta Segarra. Per a Cixous, el compromís amb el text es produïx durant el procés de creació, trencant els límits entre els gèneres i els subjectes, explorant les possibilitats de la diferència i potenciant el significat de les paraules en una multiplicitat de sentits semàntics. L'autora desafia el paradigma del subjecte i del desig a favor d'una subjectivitat múltiple, dispersa i mòbil. El seu concepte d'*écriture féminine*, d'"escriure

amb el cos” (que el feminisme angloamericà ha adaptat del francès amb l’expressió *writing the body*), relaciona els significats biològics i els textuals; distingeix entre una economia libidinal masculina i una de femenina, formada per la pèrdua i la contradicció. Cixous vol subvertir l’autoritat del poder masculí posant el desig femení en circulació. Per a l’autora, la sexualitat femenina és sempre l’efecte de la seva mateixa inscripció o representació. Igual que Luce Irigaray, Cixous situa el punt de partida de la consciència femenina en el cos i el plaer sexual de les dones, precisament perquè han estat absents o poc representats en el discurs masculí.

No podem tancar aquest recorregut sense citar l’aplicació dels estudis *queer* a la literatura catalana; podem citar el llibre editat per Josep Anton Fernández *El Gai saber: introducció als estudis gais i lèsbics* (2000), així com la tasca de difusió de la teoria lèsbica realitzada per Meri Torras en diferents publicacions.

5. Cap a una hermenèutica feminista?

La teoria feminista ha fet seva la premissa que el significat no es troba en els textos, sinó que és fruit d’una negociació i d’un conjunt de relacions dins del sistema social en què el text es produeix i es consumeix: l’acte individual de la lectura juga un paper en els discursos col·lectius. Quan aprenem a llegir aprenem tot un seguit de convencions sobre com circulen els textos. El gènere juga un paper fonamental en l’hermenèutica literària. Moltes pràctiques textuals s’adrecen a un públic de gènere masculí o prenen un punt de vista masculí com si fos un punt de vista universal: el paper de la comunitat interpretativa ha estat tradicionalment androcèntric. Des de la teoria feminista, s’ha reivindicat per a la lectora un paper actiu que resisteixi la lectura dominant dels textos. És evident que el gènere mai no és interpellat d’una manera simple: sempre hi ha elements que produeixen confort i elements que molesten. És per això que es parla de les posicions múltiples que hem de prendre i de les negociacions diverses que hem de dur a terme quan llegim tenint en compte el gènere.

El treball efectuat per la crítica literària feminista en el món acadèmic català es reflecteix en la tasca de recuperació d'escriptores, el treball efectuat en la revisió del cànon literari, el qüestionament mateix del concepte de cànon i la reivindicació de la importància de la subjectivitat de qui llegeix.